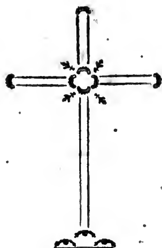

VE RI
TAS

Filippo Venuti

DE CRUCE
CORTONENSI
DISSERTATIO

FLORENTIAE)(MDCCLXXXI.

TYPIS ALLEGRINI AD CRUCEM RUBRAM

SUPERIORUM FACULTATE

ILLUSTRISS. AC REVERENDISS. PRAESULI

FRANCISCO SYLVATICO

EX COMITIBUS GUIDIS

ARCHIEPISCOPO PISANO

ET CORSICAE ET SARDINIAE PRIMATI.

PHILIPPUS DE VENUTIS

PRAEPOSITUS LIBURNENSIS

εὐτυχεῖν.

Uum primùm ad te accessi, Praesul Illustrissime, tuamque comitatem humanitatemque propius sensi ac suspexi, vehementi caepi flagrare desiderio declarandi caeteris animum meum, ut admiratio tuarum virtutum, quae tacita sub sinu meo delitescebat, in propatulo erumperet, obsequiumque meum erga te, animusque tuis beneficiis devinctus cunctis ubique pateret. Quumque vellem re & verbis hoc fieri, nec quid muneris quod acceptum gratumque foret Viro pietate insigni, ac religione pollenti reperirem, continuò occurrit opus, quod natum ex ingenio meo, tuae aliquatenus conveniret dignitati; monumentum nempe sacrum, mihi explicandum, tibique exhibendum, quo aequè desiderio meo, ac tuo in Deum Optimum Maximum cultui satisfacerem. Cortona carissima mihi Patria illud suppeditavit, praeclarissimum Christianae devotionis in Sacrosanctam Domini nostri Jesu Christi Crucem argumentum. Tenue admodum ad te munus; sed multum decoris ac splendoris a tuo Clarissimo Nomine accepturum. Tibi enim maxime pergrata esse scio quae Cristianam redolent in Deum pietatem, & antiquitatis notâ egregie praestant. Nam tu a rudibus annis Latinae & Graecae Ecclesiae historiam prae manibus habuisti semper, & hoc Illustrissimo generi tuo decus additum voluisti, ut sacrae & politicae doctrinae genus omne degustares, antea quàm

ad eum quem jure meritoque locum occupas per gradus ascenderes. Quibus adhuc deliciis animum pasceres, ni tantae Dioeceseos negotiorum aestu quotidie abripereris. In obeundo enim muuere tuo sanctissimo totus omnino es, & gubernacula celeberrimae Pisanae Ecclesiae sapienter, gnaviter, & summa cum omnium laude tractas & prudentissime dirigis. Quare ego laboris tui aliqualem in partem, Divina ita disponente clementiâ, adlectus, diu haesi, veritus ne in Religionis commoda peccarem, si meo te sermone morarer. Ab ipso tamen rei argumento animos sumpsi quo Religio maxime fulget, prodigium nempe Divinae in homines charitatis quo Unigenitus Dei Filius nos Satanae obvinctos in hanc qua fruimur libertatem vindicavit.

Primum igitur, Praesul Illustrissime, Crucis tibi ectypum exhibebo adjectamque Inscriptionem, imitato diligenter Archetypi charactere, & magnitudine. Supervacaneum putavi Hierothecam illam ubi Sanctissimae Crucis Phylacterium cluditur, hic appingere. In Italia enim debito cum honore hujusmodi sacra custodiri nemo non novit. Hinc Cives mei generositate potissimùm pollentes, ex priscà consuetudine & ritu, impensae nullatenus pepercerunt, & in operosissima Mole, undique argenteis Sigillis locupletatâ & Emblematis & Anaglyphis pariter argenteis Sacram Veteris Testamenti historiam graphicè & elegantissime exhibentibus condecorata, carissimum pignus collocarunt.

Venio nunc, Illustrissime Praesul, ad argumentum quod mihi proposui, & de quo tecum verba conferre in animo est.

In

In Ebore insculptae posticae partis litterae, & anticae icones, ob vetustatem, ut solet, flavescente, indubiam Sacri monumenti testantur antiquitatem. Hinc de illa plures illustres non minus doctrina quàm pietate viri honorificentissime sententiam retulerunt (*a*). Qua de re audire est Franciscanorum historiographum Waddingum: „ Albertus Sartianensis, ait ille, „ ad Ethiopes & Indos ante biennium missus est, & Jacobinorum gentem „ numerosissimam (*b*) per Syriam, Mesopotamiam, Aegyptum, Aethio- „ piam, aliasque regiones late diffusam, a Jacobo Syro suae caecitatis au- „ ctore ita cognominatam, ad unitatem & veritatem fidei Romanae am- „ plectendam solerter excitavit, & cum Legato ejusdem Gentis & Patriar- „ chae Joannis, (*c*) Andrea Abbate insignis Monasterii S. Antonii in Ae- „ gypto (*d*), hoc anno appulit Anconam. Illuc missi ab Eugenio (*e*) qui „ honorifice Florentiam ducerent, & per urbes curarent recipi populorum „ gratulatione. Per Tusciam transeuntes, pervenerunt Cortonam, ubi po- „ pulus universus obviam processit M. P. extra urbem, usque ad mona- „ sterium a Comitissa (*f*) nuncupatum. Atque inter eos Bernardinus Se- „ nensis, qui illuc forte moram trahebat valetudinarius, vectus umili asel- „ lo, conspiciens Albertum pro Nuncii Apostolici dignitate, simul cum „ Legato, equo bene strato insidentem, & populum accurrentem ut vel „ fimbriam tangeret vestimenti, voce alta clamavit. Frater Alberte, respi- „ ce ad pedes; memento mortis, cave ne honores tanti plus aequo ani- „ mum extollant. His commotus vocibus, & Bernardini sui Superioris exci- „ tus reverentia, confestim descendit Sanctum senem veneraturus, & ro- „ gaturus ut humile jumentum nobili equo permutaret. Renuit Bernardi- „ nus dicens, utrumque decere ita incedere; solum cavendum esse ne va- „ na mundi gloria furtim irreperet, & tanti operis praemium evacuaret. „ Cui Albertus; in universis mihi oblatis honoribus ita semper oravi: Non „ nobis, Domine, non nobis, sed Nomini tuo da gloriam. Hujusce oc- „ cursus & religiosae concertationis vestigium adbuc conspicitur, erecto in „ eo loco monumento (*g*), insuper adhibita utriusque Patris effigie. Prae- „ cedentibus autem populo, Confraternitatibus, & Clero, cum hymnis & „ canticis pervenerunt ad Coenobium Franciscanorum, ubi Albertus aucto- „ ritate Apostolica benedictionem solemnem impertiit, & Jacobinis artifi-

„ cio-

(*a*) Angelus Peruzzius Episcopus Sarsinatum & per Italiam Visitator Apostolicus magnifice locutus est de Cruce Cortonensi in Relatione facta die 23. Februar. an. 1583. quae Cortonae extat in Archivo Episcopali.

(*b*) Hi *Iacobitae* etiam dicti, Eutychetis haeresim profitebantur per totam Asiam. Jacob. de Vitriaco hist. Orient. lib. 1. c. 75.

(*c*) Ejusdem Epistolae sunt apud Labbe tom. 13. fol. 1201.

(*d*) De eo mentio est in Concilior. Tom. XIII. pag. 1201.

(*e*) Ab Eugenio IV. PP. Concilio Florentino praesidente.

(*f*) Nempe Mathilde celebri illa, a qua fundatum ferunt undecimo saeculo: est adhuc in splendore nobile istud Gynaeceum.

(*g*) Destructa nostra aetate moles malo consilio est.

„ ciosam Crucem, magno Dominici patibuli pretiosam fragmento, Hele-
„ nae Reginae, uti ferunt, opus, Fratri Eliae S. Francisci discipulo, &
„ immediato Successori dono datum Constantinopoli, uti alias diximus (*a*),
„ ostendit. Illi legentes Characteres Graecos insculptos, in magnâ habue-
„ runt reverentiâ, & a templi ostio usque ad Altare flexis genibus adora-
„ turi processerunt. Quod & fecisse Antistitem quendam Hierosolymitanum
„ narrat Rodulphus (*b*). Et virtute hujus Crucis Deum multa operari
„ miracula, praesertim in fugandis tempestatibus, & restinguendis incen-
„ diis. Pisanus Auctor vetustior (*c*) refert, ignem Cortonensem urbem
„ depascentem objectu hujus Crucis repressum & extinctum.

Longius fortasse, quàm par erat, locum hunc exposuimus, utpote qui plura quae Patriam historiam amplificant explicantque commemoret. Eximium quoque testimonium est Cl. Ducangii qui ex laudato Waddingo de Cruce Cortonensi, data occasione, verba habuit cum Constantinopolitanas Antiquitates investigaret: Si quidem Scriptor ille in *Familiis Byzantinis* ubi de Nicepboro Phoca loquitur pag. 126. edit. Venetae. Characteres omnes, hoc est integram φυλακτηρίυ Inscriptionem exhibet, quamvis illam non archetypa sed vulgari solum characterum forma expresserit, variisque in locis aut omissa voce, aut litterarum nexibus perperam expressis aberraverit. Nec reticendus Ughellius, qui in Opere suo de Italia Sacra quum de Ecclesia Cortonensi praefatur, indictam Crucem nostram non reliquit. „ Ut
„ autem, inquit, temporariis fortunis abundat, sic Spiritualibus non desti-
„ tuitur adjumentis; Reliquiis enim Sanctorum habetur perdives. In Ca-
„ thedrali frustulum Dominicae vestis honorifice adservatur, ex dono Jaco-
„ bi Vagnuccii Cortonensis quondam Perusini Episcopi, (*d*) qui illam a
„ Costantiniano Patriarcha se dono accepisse narrabat, cum aliis pluribus
„ Reliquiis. In Franciscano Templo ex Dominica Cruce parvulam effictam
„ Crucem narrant adservari Cortonae, illamque eandem esse, quam Hele-
„ na mater a se molitam Constantino filio dono dedit, ut illâ munitus se-
„ curius iret in hostes, illucque a B. Elia S. Francisci alumno ex dono
„ Costantinopolitani Imperatoris, ad quem pro Federico Secundo Legatus
„ profectus fuerat, fuisse illatam. Sed quum idem hoc ipsum de lignea
„ Cruce dicant Nonantulani, & cum ipsis hactenus crediderit Italia tota,
„ testanturque miracula crebra . . . . juvat credere Nonantulanum Costan-
„ tinianum lignum esse, quod primus Abbas Anselmus a Pontifice dono
„ accepit; Cortonense item de salutiferae Crucis ligno fuisse compactum,
„ illucque a Fratre Elia fuisse allatum, ut Patriae suae saluti foret & com-
„ modo.

At

(*a*) Ad ann. 1211. num. 9. & 1239. n. 10.

(*b*) fol. 26.

(*c*) In celebri illo libro *Conformitatum B. Francisci cum Iesu Christo*, qui aeque ab Orthodoxis ac Haeterodoxis improbatur. Conformit. II.

(*d*) De hoc illustrissimo Patriae meae decore, omnique ex parte eximio Viro, videndus Ughellius in Italia Sacra ad

At non fert animus in praesentiarum cum erudito in primis Viro, & industria sua bene de litteris merito de rebus hujusmodi acerrime dimicare:

Episcopos Perusinos. Spectabilis ornatu moles, quam Praesul pientissimus ad servanda sacra lipsana extrui jussit, hanc in parte antica prae se fert Graecanicam Inscriptionem.

✠ΕΓΩ.ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.ΕΛΕΩΘΥ.
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ.ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-
ΠΟΛΕΩΣ.ΝΕΑΣ.ΡΩΜΗΣ.ΚΑΙ.
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ.ΠΡΙΑΡΧΗΣ.
ΜΕΡΟΣ.ΤΟΥ.ΙΜΑΤΙ.ΤΟΥ.ΚΥ.ΗΜΩΝ
ΙΥ.ΧΥ.ΤΩ.ΑΚΡΩ.ΑΡΧΙΕΡΕΙ.
ΝΙΚΟΛΑ.ΠΕΜΠΤΩ.ΔΕΔΩΡΗΜΑΙ.
ΟΠΕΡ.ΟΥΤΟΣ.ΑΥΤΘΙΣ.ΤΩ.ΤΟΥ.
ΠΕΡΟΥΣΙΟΥ.ΕΠΙΣΚΟΠΩ.ΙΑΚΩΒΩ.
ΟΛΟΚΛΗΡΩΣ.ΑΠΕΧΑΡΙΣΑΤΟ.

Id est

Ego Gregorius, miseratione Divina, Archiepiscopus Constantinopolis novae Romae & OEcumenicus Patriarcha, partem vestis Domini nostri Iesu Christi, Summo Pontifici Nicolaio V. dono dedi. Quam ipse postea Perusii Episcopo Iacobo integram largitus est.

Post Patriarcham Josephum II. qui Florentiae decesserat, Eugenius Papa omnem lapidem movit ut Graeci in Italia ei successorem darent. Quod Imperator, caeterique Orientales Praesules abnuerunt uti testatur Sylvester Syropulus (*sect.* 10. *cap.* 14.) apud Le Quien (*Oriens Christ. pagin.* 307. & *seqq.*) qui ita de Josephi successore verba habet. Metrophanes Cyzici Metropolita ab Imperatore Johanne, & a Demetrio Despota, & ab reliquis Episcopis anno 1441. Patriarcha CP. renuntiatur. Hic quum Latinos ritus adprobaret, ob suscitatas turbas ab Schismaticorum partibus, munus dimittere coactus, in Cellam privatam se recepit, ubi prae maestitia morbo correptus vivere desiit anno 1443.

A Metrophanis obitu tribus elapsis mensibus Patriarcha factus est Gregorius cognomento *Mamma* & *Melissenus*, qui a Phranza (*lib.* 2. *cap.* 11.) *Strategopulus*

re: do quidem manus, nec fidenter adsero, certoque argumento probari posse contendo, Cortonensem Crucem eam vere esse, quam Helena Constantino filio tradidisse fertur; quum norint qui in Ecclesiastica historia hospites prorsus non sunt istud ipsum Helenae matris in Costantinum amoris traditum pignus non bene liquere, multasque pati controversias apud eruditos, quae hujus loci non sunt. Attamen si quis Graecam nostrae Inscriptionem Crucis, Ughellio certe obscuram, qui de ipsa Crucis Cortonensis exsistentia male dubitat, consideret, is inficias non ibit, caeteris omnibus quotquot usque adhuc in conspectu sunt, antiquitate cognita ac probata praestare, quod inferius demonstrabitur. Futile autem & inconcinnum illud argumentum ad probandam ab aevo Costantiniano Nonantulanae Crucis historiam, crebra illa miracula videbantur, quum idem, si vis, Cortonensi perpetua seculorum serie obvenisse credatur, quod facile nimium

——— Templi paries, postesque Sacrati,
Undique picturis fulgentes, undique signis,
Quae suspensa tholo, variis e partibus Orbis,
Votorum posuere rei, Donaria monstrant.

Quod idem Magistratus Cortonensis, *Sacrae Unionis* quem vocant, cui cura custodiaque tanti pignoris demandata, exprimi jussit in Inscriptione nobili marmoreae Arae adjecta, quam hic lubet adscribere.

Iesu Christi Filii Dei
Sacrosanctae Crucis
Cujus insigne fragmentum
Frater Elias
Olim Franciscani Ordinis Moderator
Ex Orientis Legatione retulit
Ac perennibus Miraculis illustratum
In Templo a se una cum Coenobio
In hac sua Patria exaedificato
Reposuit
Sacrae Unionis Magistratus
Aram suo sumptu
Et collata Piorum stipe erexit
Ornavitque
Anno Salutis MDCXXXI.

De

lus quoque nominatur. Is Patriarchae *Protosyncelli* dignitate ornatus Florentinae Synodo interfuerat. At quum in Oriente dissidia in dies augescere cerneret Patriarchatu abdicavit, & Romam secessit, ubi, ut ait Gregorius Trapezuntius non in eo honore fuit, ut par erat, decebatque virum qui post Papam secundum in Ecclesia locum haberet. Obiit vir doctissimus & pietate clarus Romae anno 1459. quum annos quinque & mensem unum Byzantinam sedem obtinuisset.

Is idem ille est qui sacras Exuvias (de quibus sermo est) Nicolao V. Pont. Max. dono dedit, a quo Jacobus Vagnuc-

De Cruce Cortonensi Benemeritus quoque est amicus meus optimus & Litterarum bono natus Joannes Franciscus Gorius, qui in suo *de Mitrato Jesu Nazareni Crucifixi Capite Commentario* pag. 101. Graecam Inscriptionem cum elogio refert & latinè vertit. Nos ab eo, aegrè quidem licet in minutioribus, discrepamus, quod Lector impiger & curiosus animadvertet.

Hac igitur commotus famâ, Leo Decimus Pontifex Maximus sequens Sacrae Aedi quae tanto Thesauro illustratur Privilegium concedere non dubitavit.

„ Leo Episcopus Servus servorum Dei. Universis Christi Fidelibus „ praesentes litteras inspecturis salutem & Apostolicam benedictionem. „ Pastoris Aeterni, qui non vult mortem, sed conversionem peccatoris, „ vices, licet immeriti, gerentes in terris, gregem Dominicum curae nostrae „ commissum ad vitam lucis aeternae quantum cum Deo possumus perducere studemus, & juxta creditum nobis Apostolicae servitutis officium, fideles singulos quorum merita pro demeritis prorsus sunt imparia, ad pia „ & meritoria opera exercenda specialibus muneribus, indulgentiis videlicet „ & peccatorum remissionibus libenter invitamus, ut per eorumdem opera exercitium suorum abolita macula delictorum ad aeternae beatitudinis gaudia pervenire mereantur; cupientes igitur ut Ecclesia Domus S. „ Francisci Cortonae Ordinis Fratrum Minorum, quam nos nuper in die „ festi Dedicationis Basilicae Principis Apostolorum de Urbe personaliter

gnuccius Episcopus Perusinus habuit, qui in Patria sua in Aede majori Cortonae dedicavit anno 1457. Plura in rem proferet Illustrissimus Johannes Serninus Eques Hierosolymitanus in tractatu quem concinnat de Viris Illustribus Cortonensibus. Non reticebo binas ex pluribus Latinis Inscriptionibus Hierothecae a Sanctissimo Praesule affixis, quarum una ita loquitur Papae nomine.

sic sic

HEC.Ē.PARS.VESTIS.PDCĒ*.Q.NOB᷒.PER.PA * praedictae

TRIARCA.CONSTANTINOPOLITANVM.LARGITA

Ē.IPSAMQ.DONO.DEDIMVS.IA.EPŌ.PERVSINO

VICECAMER^{O}.AC.THESAVRAR^{O}.NRŌ

Altera Episcopi nomine:

✠ EGO.IACOB᷒.EPV̄S.PERVSINVS.HOC.TABERNACVLVM

sic

FECI.FIERI.AD.HONOREM.HVIVS.SACRE.VESTIS.

sic

PREDICĒ.DIE.X.SEPTEMBR.MCCCCLVII.

„ visitavimus, & lignum vivificae Crucis inibi decenter reconditum venerati „ sumus, & ad quam, sicut accepimus, dilectus filius magister Sylvius Passe- „ rinus, Archipresbyter Ecclesiae Cortonensis, Notarius Scriptor & familiaris „ continuus commensalis noster(*a*), singularem gerit devotionis affectum, in „ debita veneratione habeatur, nec non libris, calycibus, paramentis & or- „ namentis ecclesiasticis ad divinum cultum necessariis decenter fulciatur, „ ipsique Christi fideles eo libentius devotionis causa ad dictam Ecclesiam „ confluant, & inibi pro praemissis manus adiutrices porrigant, quo ex „ hoc ibidem dono caelestis gratiae uberius conspexerint se refertos, de „ Omnipotentis Dei misericordia, ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum „ ejus auctoritate confisi, omnibus & singulis utriusque sexus Christi fideli- „ bus ipsis vere poenitentibus & confessis sive confitendi propositum ha- „ bentibus qui Ecclesiam praedictam in festo Dedicationis Basilicae Prin- „ cipis Apostolorum hujusmodi, a primis vesperis usque ad occasum so- „ lis ejusdem festi inclusive, devote visitaverint, annuatim, & ad repa- „ rationem, conservationem, manutentionem, & ad fulciuentum praedi- „ ctae manus adjutrices porrexerint, ducentos annos & totidem qua- „ dragenas de injunctis eis poenitentiis misericorditer in Domino relaxa- „ mus praesentibus, quas sub quibusvis revocationibus, & suspensionibus quarum-

(*a*) Sylvius Cardinalis Passerinus Cortonensis, vir rebus gestis & prudentia percelebris, Mediceae Genti addictus, injuria male apud Florentinos Historicos audit. De eo plura congessit nobilis & eruditus Eques Johannes Serninius Cortonensis, in eo tractatu quem de Viris elaris Cortonensibus meditatur Ejusdem hic adferam tantum Epitaphium quod Romae extat ad Divi Laurentii in Lucina,

D. O. M.

Sylvio Passerino Tituli S. Laurentii in Lucina Presb. Cardinali
Cortonensi Amplissimo,
Qui ob singulares ejus virtutes a Leone X. cujus Datarius fuerat
Cardinalis creatus,
Dum Tusciae, Perusii, totiusque Umbriae sub Clemente VII. summa
Provincialium, omniumque commendatione legatione fungeretur, ac
Acerrimum in ea libertatis Ecclesiasticae vindicem se praeberet,
Sexagenarius Tipherni e vivis cunctorum moerore excessit An. D. MDXXIX.
XII. Kal. Maii. In hancque SacramTit. sui Aedem quam vivus excoluerat
Transferri se & condi ex Testamento jussit.
Sylvius Passerinus Archiepiscopus Consentinus ipsius Cardinalis
Ex Niccolao Passerino & Francisca Hieronymi Borbonii
Marchionis Montis Sanctae Mariae Conjugibus Pronepos,
Patruo Magno Benemerenti atque Sibi
Adhuc vivens & de morte cogitans fac. cur.
Anno Dom. MDLXXXVII.

„ quarumcumque similium vel dissimilium indulgentiarum, etiam in favorem „ fabricae dictae Basilicae, ac Sanctae Cruciatae, sub quibuscumque teno- „ ribus & formis per nos & Sedem Apostolicam pro tempore factis, nul- „ latenus comprehensas sed semper ab illis exceptas, & quoties illae ema- „ nabunt, toties in pristinum statum restitutas & repositas existere decer- „ nimus perpetuo futuris temporibus valituras. Dat. Florentiae Anno In- „ carnationis Dominicae Millesimo Quingentesimo Quintodecimo, octavo „ Id. Febr. Pontificatus nostri Anno tertio.

Ex superius expositis liquet a Cive nostro nos Sacrum hocce Monumentum accepisse, ut Urbem nostram eo praesidio firmaret, ut ita loquar, atque muniret. Is Elias vocabatur, Divi Francisci discipulus, ex ingenua de Coppis gente natus, vir gestis, ingenio, doctrinaque iis temporibus praestantissimus. Francisco sui Coetus fundatori comes adhaesit anno Aerae vulgaris MCCXI. & post ejusdem obitum Minister Generalis (ita vocant) inauguratus, diu etiam invitis sociis ac per intestinas controversias inter se diffidentibus enascenti familiae praefuit. Quum demum rigidioris vitae pertaesus moliretur relaxare severiora instituta, a sociis dignatione privatus, & a Pontifice Romano [a] aspere increpitus, in Friderici Secundi Imperatoris, tum cum Romana Ecclesia rixantis partes transgressus est, anno MCCXXXIX. Hinc honoribus omnibus diminutus, aqua & igni sacrisque interdictus, Cortonae extra Franciscanorum gentem decessit; Quumque sub extremum vitae resipisceret Romanae Ecclesiae jussa amplexus est. Quod quidem his verbis narrat de Fleury in Tom. XVII. histor. Ecclesiast. (b) „ Innocentius (IV.) Papa sub mense Aprili anni 1253. Perusia Assisium venit, quumque ibi moraretur, Frater Elias olim Ordinis „ fratrum Minorum Generalis misit nuntios qui ab eo absolutionem postu- „ larent. Post Friderici mortem, cui adhaeserat, ad proprios lares remea- „ verat Cortonam, illicque extruendo magnificam Aedem templumque Fra- „ tribus Minoribus curam omnem ociumque impendebat, licet ab iis trans- „ fuga, Ordinis vestem exuisset, nullumque inter eos agnosceret superio- „ rem (c). In morbum interea incidit; fraterque ejus germanus, quem „ inter Minoritas habebat Assisii, cum de desperata ejusdem salute resci- „ visset, extemplò Cortonae adfuit, ut serio admoneret, & Ordini, & Se- „ di Apostolicae reconciliaret. Elias praesentis discriminis & praeteritorum „ gestorum facie permotus oravit fratrem ut Assisium continuo pergeret a „ Pontifice veniam impetraturus. Quùmque interim se fato cedere persentiret, „ Bentium Archidiaconum Cortonensem accersivit, promisitque, addito etiam „ jurejurando, si per valetudinem liceret, se ad Papam iturum, vel si tempus „ non suppeteret, missurum. Archidiaconus, ut securius ageret, octo adhibuit

B 2 „ huju-

(a) Gregorio nempe IX.

(b) Ex Gallica in Latinam linguam transtuli quae ille p. 465. habet in edit. Paris. 1727. in 4.

(c) Wadding ad hunc ann. num. 30.

„ hujusce promissi testes, Presbyteros scilicet quinque & tres Notarios publicos, dein a Censuris absolvit. Presbyter vero alter, cui *Ventura* nomen, auditis secreto peccatis ejus, extrema muniit absolutione: tandemque per fratrem sui Ordinis, *Diotisece* nomine, Eucharistico Pane roboratus est, cum magna exhibuisset verae Poenitentiae argumenta. Elias vita cessit tertia decurrente Paschatis die, X Kalen. Aprilis anno MCCLIII. Non multo post Frater ejus Assisio rediit, comitante Poenitentiario Papae, cui nomen Frater Velascus, ejusdem Ordinis Minorum, cuique de resipiscentia Eliae commissum fuerat examen. Quem quùm vita functum repererit, authenticum Instrumentum de iis quae antea gesta erant perfici mandavit, factumque adprobavit.

Extat adhuc Apostolici hujus Legati sententia inter meos Codices manuscriptos. Ceterum ea qua polluit in rebus gerendis acris ingenii solertia Eliam reddidit pluribus Principibus viris carum; ubi Instituti sui ratio posceret gravis, intentus, severus, & saepius lenis, liberalitatem ac magnificentiam amavit plus quam ut privato homini, qui pauperiem profitebatur, liceret. Quod apprime probant plura ab eo excitata Aedificia Regali animo, adprobanteque fortuna perfecta. Illustri legatione functus est pro Friderico Imperatore apud Joannem (*a*) Ducam Vatatzen Theodori Lascaris filium Imperatorem Constantinopolitanum, a quo eximio hoc, de quo sermo est, Divinae Crucis Phylacterio donatus est. Ille Patriae redditus in templo a se exaedificato dedicavit. Quùm aliquot ab hinc annis ejusdem Arca Sepulchralis detecta fuisset, ne tanti viri memoria apud nostrates obsolesceret, memini me sequens Epigramma marmori mandasse, consociatis alterius Cl. Viri Cortonensis ejusdem Ordinis Praesulis cineribus & encomiis, his verbis:

D. O. M.
Fr. Eliae Coppio & Carolo Baciocchio
Franciscani Ordinis Moderatorib. Domo Cortona
Ob Optumis Legibus Sanctissimisque Institutis
Auctam ornatamque Religiosam Familiam
Et Doctrinae Prudentiae rerumq. gestarum parem famam
Cortonensis Coenobii Fratres
Viris Benemerentiss. Monum. Memor. restituer.
Anno Sal. MDCCXXXVI.
Primus obiit X. Kal. Maii Ann. MCCLIII.
Alter Prid. Kal. Novembr. Ann. MDCCXXI.

Propero nunc ad Explicationem Grecae Inscriptionis Crucis nostrae Cortonensis, quam ad vulgarem graecè scribendi formam redactam exhibeo, in

(*a*) Hic regnum adeptus est ann. 1222. plurima de Latinis oppida recepit & mort. ann. 1255.

in gratiam praecipuè eorum quibus ignoti illi in Autographo nexus litterarum, Graecis sequioris aevi familiares, negotium facessere possent.

Καὶ πρὶν Κραταιῷ Δεσπότῃ Κωνςαντίνῳ
Κριςος δέδωκε Σταυρὸν εἰς σωτηρίαν
Καὶ νῦν δὲ τοῦτον ἐν Θεῷ Νικήφορος
Α῎ναξ τροποῦται φῦλα Βαρβάρων ἔχων

Versus hosce Limbi Tabulae Inscriptio consequitur:

Ο῾ τῆς Μεγάλης Ε᾿κκλησίας Θεοῦ Σοφίας
Σκευοφύλαξ Στέφανος τῇ θρεψαμένῃ Μονῇ
εὐήθης προσφέρει.

Universus sensus est:

Magnae Ecclesiae Dei Sophiae Scevòphylax Stephanus nutritori Monasterio lubens offert, & primum forti Domino Constantino Christus dedit Crucem in Salutem, & nunc Nicephorus in Deo Rex eam habens evertit Barbarorum copias.

Haec singillatim explanabo inverso aliquantisper Inscriptionis ordine; Neque enim per τὸ Ετ incipiendum reor.

Ο῾ τῆς μεγάλης Ε᾿κκλησίας θεοῦ σοφίας: *Magnae Ecclesiae Dei Sophiae*. De hac mirabili omnique ex parte magnificentissima Constantinopolitana Basilica à Justiniano Magno aedificata, vel ut alii volunt, restituta, non est cur loquendo diutius immoremur; eruditis enim abunde satis consultum a viris doctissimis Ducangio & Bandurio (*a*) de Antiquitatibus Constantinopolitanis. In ea vero adservari consuevisse partem ligni Sanctissimae Crucis, singulari Venerabilis Bedae testimonio (*b*) probatur. „ Interior domus, ait „ ille, (Aedis videlicet Sophianae) in Aquilonari sui parte, grande & pul„ chrum Armarium habet, in quo Capsa lignea ligneoque operculo tecta „ Crucis Dominicae tres particulas continet, longum videlicet lignum in „ duas partes incisum, & transversum ejusdem Sanctae Crucis lignum. Haec „ tribus tantum per annum diebus; hoc est in Coena Domini, in Para„ sceve & in Sabbato Sancto, populis adoranda profertur: quarum prima „ capsa illa super Altare aureum duos cubitos altitudinis, & unum latitu„ dinis habens cum Cruce Sancta patefacta componitur, accedensque pri„ mus Imperator, deinde cunctus per ordinem laicorum gradus Sanctam „ Crucem adorat & osculatur.

Nonne haec eadem est Sanctae Crucis pars quam Heraclius Imperator

(*a*) Lib. IV. pag. 744. Videndus Periander, Evagr. Pancirolus de Regionib. Urb. Constantinop. pag. 239. & alii plures.

(*b*) In libello de locis Sanctis.

tor a' Perfis redemit, quamque Sergius Patriarcha in Sophianam Ecclefiam fervandam tranftulit? Auctor eft Nicephorus Conftantinopolitanus Patriarcha in Hiftoriar. Breviario.

Σκευοφύλαξ Στέφανος. *Scevophylax Stephanus*. Qui a facra Ecclefiarum Graecanicarum fupellectile vel Cimaeliis erant, *Scevophylaces* appellabantur; quumque plures numero effent, praeftabat inter caeteros dignitate, qui ὁ μέγας *magnus* dictus eft: τῶν ἱερῶν κειμηλίων ἐπιμέλειαν ἔχει ὁ μέγας Σκευοφύλαξ, *Sacrorum Cimaeliorum curam habet magnus Scevophylax*, ait Balfamon de Chartophyl. & Protecd. apud Johannis Meurfii Gloffarium Graeco-barbarum (*a*). Illius curae nedum credita Vafa Sacra, fed & Reliquiarum thecae pretiofiffimae, quod advertit Thomaffinus in vetere & nova Ecclefiae difciplina. Quodque magis rem noftram adtingit, in veteri illa Hierofolymitana Aede, quae Anaftafis, five Εκκλησία ἁγίου Σταυροῦ dicebatur, is qui cuftodiendi Crucem illic ab Helena reconditam, & dein Conftantinopolim translatam, munus habuit, non Σταυροφύλαξ tantum, fed etiam Σκευοφύλαξ τῆς ἁγίας Αναστάσεως dictus eft; quod ex Byzantinis Scriptoribus probat pluribus Ducangius in Differtatione de inferioris aevi numifm. §. 66. Imperatores Scevophylacis Aedis Sophianae honorificentiffimo munere infigniores viros ornaruut ufque ad tempora Ifaaci Comneni, qui jus nominandi in Patriarcham tranftulit, uti auctor eft Zonaras in ejus vita.

Adferit autem laudatus *Meurfius*, & dein *Ducangius* in Gloffario mediae & infimae Graecitatis hos Ecclefiae miniftros fuiffe olim in tres ordines diftributos, Presbyteros nempè, Diaconos, & Lectores ex Conftitutione Imperatoris Heraclii, qui numerum definivit Clericorum & Officiorum Ecclefiae Conftantinopolitanae. Monachos etiam adhibitos ad id munus, uti ad ceteras dignitates Palatinas, obfervarunt Mabillonius & Thomaffinus (*b*), & in Septima Synodo mentio habetur cujusdam Monachi qui Diaconus erat, Notarius, & *Scevophylax* Oratoriorum quae immediatè fuberant Patriarchae poteftati (*c*). *Scevophylax* alter in Exercitu Imperatoris frequenter memoratus, is forte erit qui ab Imperatoriae menfae fupellectilis curā effet. Ceterum nihil eft quod adnotemus apud *Synaxarium* de Sancto Jofepho hymnographo, inverfo paullulum verborum ordine legi (*d*) ἱερῶν σκευῶν τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας Σοφίας φύλαξ.

Μονῇ τῇ θρεψαμένῃ ευήθης προσφέρει, *Monafterio nutritori lubens offert*, Occurrit paffim apud Sequiores Scriptores vox Μονή, & praecipuè apud *Iohannem Phocam* in defcriptione Terrae Sanctae, & *Codinum* de Officiis Conftantinopolitanis, & in Codicibus omnibus ante decimum quartum

(*a*) Videndus & Jofeph Bingamius in Antiquit. Ecclefiaft. Tom. 2. §. 3. pag. 77. Halae 1725. & Svvicerus in thefaur. Tom. 2. pag. 972.

(*b*) Mabillon. in praefat. ad Act. Sanctor. Ordin. S. Bened. Thomaffin. veter. Ecclef. difcipl Tom. 1. c. 99. edit. Lucenf. 1728.

(*c*) Hiftor. Mifcell. VII. Synod. act. 4. Μοναχὸς καὶ Σκευοφύλαξ

(*d*) Apud Ducang. loco citat.

tum saeculum a Monachis exaratis, ut videre est in *Montfauconii* Palaeographia.

Nutritori Monasterio Crux obfertur, quod in eo *Scevobylax Stephanus* à pueritia nutritus fuerit, ex antiqua utriusque Ecclesiae consuetudine, qua pueri & puellae in Monasteriis educari ac instrui solebant, ut sincera & integra, & nullis pravitatibus detorta uniuscujusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas, & Religiosae disciplinae facile adsuesceret institutis.

Potes etiam id, si vis, de Monasterio in quo Monachus degebat intelligere, quod Curatorem suum sive Nutritorem appellet, non absimili dicendi formula, qua apud Latinos usi sunt Pontifices Maximi, quos Divum Petrum *nutritorem suum* apud *Anastasium Bibliothecarium* appellasse docet eruditus *Fontaninius* in suo ad Discum Christianum Perusinum Commentario. Et in eum sensum ait Divus *Augustinus* (a); *Erat Monasterium Mediolani, plenum bonis fratribus sub Ambrosio Nutritore*.

Crucem offert *Stephanus* Ecclesiae sui Monasterii; nam inter anathemata & donaria Ecclesiis oblata, sunt & Reliquiae Domini & Sanctorum, uti admonet *Carolus Ducangius* laudatissimus in Commentario ad *Pauli Silentiarii* descriptionem Aedis Sanctae Sophiae.

Δεσπότῃ Κωνςαντίνῳ. *Domino Constantino*. *Despotae* nomen non nisi posterioribus saeculis in usu venit. Augustus, ait *Svetonius*, *Dominum se appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus suis, vel seriò, vel joco, passus est*. Et Tiberio dictum peculiare perhibetur se *δεσπότην μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτορα δὲ τῶν Στρατιώτω*, *Dominum Servorum & Imperatorem militum* [b]. Nondum enim adsuerant Romanae aures illi tam invidioso titulo, primusque Latio ipsum intulit, dominusque palàm dici passus est Diocletianus (c). Hinc eo excusso moderationis scrupulo, Graeci tumidi nimium ac fastosi Imperatoribus suis non tantum hoc titulo adulabantur, verum etiam inter sese ipsos ad invicem *δεσπότας καὶ κυρίους*, more ad nostra tempora turpiter traducto salutabantur (d).

Eo verò pacto quo is qui Imperio destinabatur *Caesar* apud Latinos, ita apud Graecos ΔΕΣΠΟΤΗΣ dictus est, Nicephorus Imperator, ut adnotavit *Meursius* (e), quùm in partem Imperii admisisset Stauracium, hic Despota maluit appellari, patri ob reverentiam relicto ampliori titulo *τοῦ βασιλέω*. Quod idem confirmat aureus ejusdem Nummus apud Begerum in Thesauro Brandemburgico. At Despotae titulus successu temporis illi *Βασιλέω* eminentia praestitit, quod in Michaele Duca, Nicephoro Botaniate, Roma-

(a) Confession. lib. 8. cap. 6.

(b) Dio in ejus Vita.

(c) Sext. Aurel. Victor. Norisius dissert. de num. Dioclet. Florentiae 1675.

(d) Casaubon. ad Theophrast. In veteri lapide uxor *κυρία* & Venus *Κυρεια* appellantur.

(e) In Glossar. suo Graeco-barbaro, ad vocem.

Romano Diogene, aliisque videre est. Auctor nostrae Inscriptionis Constantinum Maximum Despotam vocat *κατὰ πρόληψιν* eo titulo, quo sui aevi Imperatores Orientis utebantur (*a*). Plura de titulo & dignitate Despotae videsis apud Cangium, Harduinum, & Bandurium.

Χριϛὸς δέδωκε Σταυρὸν εἰς σωτηρίαν. Christus dedit Crucem in Salutem. Alludit hic Auctor ad pugnam illam tota Christiana historia celebrem, qua Constantinus *Instinctu Divinitatis* arma in Maxentium Tyrannum ferens Romanam Rempublicam justis ultus est armis septimo ab Urbe lapide, anno Chr. CCCXII. Constantino III. & Licinio III. Coss. V. Kal. Novembr. (*b*) Eusebius Synchronus auctor memorat Constantino Crucis signum e Coelo, in pleno meridie ante pugnam apparuisse, his adjectis litteris EN. TOYTΩ. NIKA. *In hoc vince*. Jubente mox Christo, ut militaribus signis Crucis imaginem apponeret *καὶ τούτῳ πρὸς τὰς τῶν πολεμίων συμβολὰς ἀλεξήματι χρῆσθαι*, *& eo tanquam salutari praesidio in praeliis uteretur* (*c*). Ajunt tùm temporis primùm Labaro intextum Christi monogramma; & Constantinum Galeam ipsam suam illo ornatam voluisse; quod non obscurè comprobatur ex nummis ipsius a Bandurio relatis (*d*). Illud non dissimulabo, Criticos non deesse qui toti huic narrationi quidquam falsi affictum credant (*e*); de quo in praesens non disputabo.

Rectè autem in nostra Inscriptione dicitur, *Christum Constantino dedisse Crucem in salutem*, sive hoc referre velimus ad supra enarratam Crucis Epiphaniam, quam *τῶν Σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον* vocat Eusebius, & *Σωτήριον Σταυρὸν* Damascenus, & Synodus Trullana *ζωοποιοῦ Σταυροῦ σωτήριον*; sive ad Crucis ipsummet Lignum suo saeculo, uti ferunt, detectum, cujus partem ab Helena matre acceptam (*f*) cum adversus Licinium copias duceret, in tabernaculo extra Castra illi constituto, religiosissime custodiebat: Auctor est laudatus Eusebius (*g*).

Καὶ νῦν δὲ τοῦτον, *& nunc ipsam habens &c*. Divinae Providentiae justè titèque victorias suas referebant Christiani Caesares, unde familiaris illa Epigraphe in Nummis eorum in Oriente percussis, IC. XC. NIKA. *Iesus Christus vincit*. A quibus acceperunt Franci & Angli in eorum moneta ab antiquis temporibus illud, *Christus vincit*, *Christus regnat*, *Christus Imperat*.

Νική-

(*a*) In historia medii aevii *Βασιλεὺς* nomen aequivalet illi Imperatoris; sexcenta habes exempla. De Juliano ita habet Sophista Libanius: *διὰ τοῦτο χαίρει καλούμενος ἱερὸς οὐκ ἧττον ἢ βασιλεύς*.

(*b*) Fasti Idatian, Chronic. Prosper. Aquitan., Kalendar. Vet. apud Bucher. pag. 286. Noris. ubi supra.

(*c*) Euseb. in vita lib. 1. cap. 29. Jacob. Gothofr. ad Philostorg. lib. 1. cap. 6.

(*d*) Numism. Imper. tom. 2.

(*e*) Vid. Cellar. Dissert. de primo Principe Christiano inter ejusdem Dissert. Academicas. Lipsiae 1712.

(*f*) Divus Ambr. Oper. Tom. 5. Conc. 3. Theophan. ad ann. 21. Constantini.

(*g*) De vit. Constantin. lib. 2 c. 14. & lib. 4. cap. 56. Eadem habet & Socrates in hist.

Νικήφορ© Ἄναξ ἐν Θεῷ. *Nicephorus in Deo Rex*. Plures hujus nominis Imperatores fuere. Nicephorus ille primus avaritia & crudelitate Infamis, Iconoclasticae, & Maneticae Sectae fautor, & fortasfis etiam adfecla, toties à Saracenis, Bulgaris, Francisque bello superatus, ad nostram Inscriptionem nullo modo potest pertinere. Bello Bulgarico periit A. D. XXVI. Julii A. C. DCCCXI. Alter NICEPHORUS *Phocas* cognominatus est, qui imperium adsumpsit circiter ann. CMLXIII. Tertius NICEPHORUS *Botaneates* dictus, Turcarum ope Principatum obtinuit sub annum MLXXVIII. Inter hos postremos duos de possessione Crucis nostrae lis suboriri posset. Nonnullae rationes ut Nicephoro Phocae adtribuam animum impellunt. Hic nempè Imperator vir domi forisque clarissimus, latè de Saracenis in Asia, Cilicia, Syriaque victor extitit, plurimaque ab iis oppida recuperavit. Hic triumphator Constantinopolim rediens, insigni Christianae pietatis exemplo Cruces omnes à Barbaris recuperatas Templo obtulit, ac de hostium manubiis decimam Deo persolvit, uti auctor est Curopalata. Ejusdem numisma a Jacobo Strada adfertur ex altera pagina imaginem Crucis habens quatuor insistentem gradibus cum Inscriptione VICTORIA. AVG. Sunt tamen qui pro Botaneata calculum ferre non dubitarunt, duabus potissimum rationibus adducti. Primam, ex hujusce generis Crucibus deducebant, quarum nullam extare undecimo saeculo anteriorem credebant, vetustioremque rebantur eam, quae ad Irenem Alexii Comneni Imperatoris uxorem pertinuit, & a Montefalconio in suo Diario Italico adfertur (*a*). Paulò ante id temporis Sacrorum horum Phylacteriorum usum inductum existimabant, illumque originem debere victoriae illi celeberrimae Imperatoris Joannis Tzimiscae, quam ex Bulgaris reliquisque Barbaris fausto omine retulit, anno Christi DCCCCLXXI. Ille enim Constantinopolim ovans intravit ab imagine Deiparae praecessus, cui Victoriam illam acceptam referebat. Eventum illum faustum Orientis Augustis omnique Aulae facile persuasisse addebant, nullum esse Phylacterium contra Barbaros efficacius, quàm Sanctorum Icones & Beatae Virginis, primasque ferre duxerunt frustulum aliquod verae Crucis in Alexipharmacum & tutamen in castris adductum. Hinc est quod peritissimus Ducangius in Dissertatione XXVI. in opus Joinvillianum, Cruces omnes quotquot novimus, nostrae adsimiles, possessoribus pro Phylacteriis tantùm inserviisse adserere non dubitavit. Si igitur a vero non absonum dicatur post Victoriam Joannis Tzimiscae hunc usum obtinuisse apud Augustos Byzantinos, Crucem nostram Cortonensem, ajebant, potius Nicephoro Botaneatae, quàm Nicephoro Phocae, ejusdem nonnullo annorum & Caesarum intervallo antecessori, adjudicandam esse.

Altera ratio quae postremam hanc sententiam confirmare videbatur, deducta est ex Cruce illa quae Venetiis in Thesauro D. Marci adservatur quae a nostra non multum abest. Illi nomen inscriptum est Mariae Nicephori

C

(*a*) Pag. 53.

phori Botaneatae uxoris, & a laudato Montefalconio in Diario Italico adlata est. Cultum illum vivificae Crucis facili negotio a viro in uxorem transmigrasse judicabant; ita ut duo effecta fuerint utriusque commodo paullò diversa Phylacteria, in quibus partem verae Crucis incluserint, uti solemne pharmacum ad interiores externosque hostes averruncandos. Illud non omittendum, Nicephorum Botaneatem inimicorum astu & vi detonsum, detrusumque in Monasterium anno MLXXXI. hinc Sacrum hocce pignus rebantur secum adsportasse, infortunii sui solamen, quod deinde in Monachorum potestatem, & Stephani illius Scevophylacis manus pervenerit. Utcumque res se habeat; quùm Botaneatam solo trium annorum spatio regnum tenuisse animadverterim, nec eo intervallo ullam magni momenti victoriam de Barbaris retulerit, pro Phoca calculum adfero saepius victori Gentium barbararum. Quae conditio in Inscriptione nostra luculenter expressa, attendenda est, ceteris relictis con ectamentis. Usus autem Phylacteriorum altiùs repetendus est, si verum est, quod ajunt Florentini, Crucem illam litteratam quàm in eorum Baptisterio conservant, a Carolo Magno eidem Ecclesiae dono datam fuisse.

Quod reliquum est, Crux Cortonensis haud certè compacta est post Aerae Christianae annum millesimum; hinc est quod iis omnibus quaecumque publicam lucem nostris temporibus inviserunt, dicenda est antiquior, & eo etiam nomine multò pretiosior. Characteres certe illud saeculum redolent si cum aliatis a Montfauconio in sua Graeca Palaeographia conferantur.

Nicephorus Homerico vocabulo hic Ἄναξ appellatur, sed non insueto Imperatoribus Orientis more, quibus promiscuum fuit eo uti ac illo Βασιλέως. Imò in Antiquioribus Scriptoribus, Aeschylo puta, Ἄναξ Βασιλεὺς habetur, & in Aristophane Δέσποτ' Ἄναξ invenitur (a). In prima fronte Archetypi voluminis Pandectarum, quod Florentiae est, in illo Graeco Epigrammate dicitur: Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε. *Librum Iustinianus Rex molitus est hunc*. Et in fronte Anonymi Menologii Graecorum paullo ante ea tempora, quibus Inscriptio nostra, exarati legitur; Ἄναξ ὅλης γῆς Βασίλειος. *Rex universae Terrae Basilius*.

Τροποῦται φύλα βαρβάρων. *In fugam vertit Barbarorum Copias*. Eusebius, seu quis alter, in Oratione quam habuit de laudibus Constantini quùm plurima quae a divino Crucis Signo Imperator commoda acceperat disertissimè exponeret, illud adjecit: τούτῳ βάρβαρα φύλα καθυπετάττετο, *Hoc signo Barbarae gentes subactae*. In altera verò Cruce de qua inferiùs verba habebimus, inscriptum est νικῶν δι' αὐτὸν δαίμονας καὶ βαρβάρους, *Vincens per ipsum* (lig. Cr.) *Daemones & Barbaros*. Doctissimus Gorius in Dissertatione superiùs laudata, in Cruce nostra allusum non dubitat ad victoriam illam, qua Nicephorus Phocas Saracenos debellavit sub Ann. DCCCCLXIII.

Exposita

(a) Vid. Spanhem. not. ad Callimach.

Expoſita, ut licuit, Crucis Cortonenſis Inſcriptione, ad alteram hujus monumenti paginam propero, quae nonnullis figuris ornatur. Et primùm ſeni Orbiculi exhibentur, quorum tres in ſumma, tres in ima Tabulae parte. Primus in medio ponitur *Ieſus Chriſtus*. IC̅. XC̅, a dextris Chriſti, & à ſiniſtris adſtant Angeli, *Gabriel* & *Michael*, adpictis nominibus ΜΙΧΑΗΛ. ΓΑΒΡΙΗΛ. Inferiores loculos occupant ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος & ἡ Ἁγία Ἑλένη, & ὁ Ἅγιος Λογγῖνος. *Sanctus Conſtantinus*, *Sancta Helena*, *Sanctus Longinus*.

Orbiculos adſimiles paſſim videre eſt in veterum Chriſtianorum Sarcophagis & Picturis; quin imò & in Sacris veſtibus, in quibus Cruces cum orbiculis memorat *Anaſtaſius* Bibliothecarius. Qui mos longo tempore obtinuit, uti obſervare eſt in Sacris veſtibus Phrygio opere intextis & auro in Cathedrali Cortonen. à Sylvio *Paſſerinio* Cardinali dedicatis. Graeci Clypeos iſtos Sanctorum imaginibus inſignitos Ἀσπίδας ὀμφαλοέσσας vocitarunt, quod ex Paulo *Silentiario* jampridem adnotaverat Fontaninius (*a*), Latini etiam *Scuta* dixerunt, teſte ſupra laudato Anaſtaſio in vita Leonis III.

Salvatoris effigies promiſſis crinibus, elegantique barba paſſim exhibetur in Nummis Orientalium Imperatorum; adjectis Siglis IC̅. XC̅. In hac tabula Jeſus Chriſtus habens à tergo Crucem dextram protendit binis extenſis digitis; talis enim fuit benedicendi Graecorum Epiſcoporum ratio, quae paululùm immutata ad Epiſcopos Romanos, ceteroſque Eccleſiae Latinae pertranſiit. Siniſtra Chriſtus Dominus Evangeliorum librum tenet, qui quandoque clauſus eſt, ut in hac Icone, quandoque apertus, & tunc in eo videntur exſcriptae litterae A. & Ω. *principium* & *finis*. Plurima quae ad hoc faciunt collegit ex Patribus & penitiori Sacra Antiquitate Cl. Ducangius, quem conſulent qui tanti eſſe exiſtimabunt.

Angelos Graeci non, ut Pictores noſtrates, nudos, ſed veſtitos repraeſentabant. Sceptrum dextra gerunt, quod proximè accedit ad virgam illam Auguſtis Orientis & Conſulibus peculiarem, gemma in apice & flore diſtinctam, quam *ferulam* ſeu Ναρθήκα dixerunt.

In medio inferiori Orbiculo Conſtantinus Maximus repraeſentatur, dextera Sceptrum tenens, in cujus apice Crux. Corona quam capite geſtat margaritis & lapillis contexta, Calyptram nobis commemorat illam Τῦφαν appellatam (*b*), hujuſmet Imperatoris inventum. In Venetae Crucis tabula, quam Erudito Commentario explicavit Anſelmus Coſtadonus V. C., idem Conſtantinus viſitur cum *Camaleucio* gemmis ornato, quo uſus eſt Juſtinianus Imperator (*c*). Crux quae in ſummitate Coronae effulget, ex more pariter Orientalium Caeſarum eſt, quem primùm invexit Imperator Juſtinus. Crux verò Sceptro ſeu ferulae affixa in locum Aquilae Romanae

 in

(*a*) Ad Diſcum Peruſin. Diſſert.

(*b*) Ducang de Inf. aevi numiſm. Diſſert.

(*c*) Plura in rem congeſſit laudatus Coſtadonus.

in Sceptro eburneo Consulari successit. Totus denique Constantini Maximi vestium cultus iis temporibus quibus insculptum Anaglyphum est, mirè respondet; Quod declarat prolixa barba; quae nunquam in antiquioribus hujus Imperatoris Numismatibus visitur.

Constantinus Maximus apud Graecos excelso semper in loco fuit, qui haud contenti eximiis eum laudibus in coelum efferre, in albo quoque Sanctorum retulerunt. In Tabella Regii Codicis apud Bandurii Antiquitat. Constantinopol. depictus est cum ejus Helena matre, crucem eandem manu ambo amplexantes, additis Graecis notis ὁ Αʹγιος καὶ ἐυσεβὴς Κωνςάντινος ὁ Βασιλεὺς, ἡ ἁγία Ἑλένη ἡ μήτηρ ἀυτοῦ. *Sanctus & Pius Constantinus Imperator, Sancta Helene mater ejus.* Sequiores aevi Scriptores peculiari titulo vocaverunt τὸν ἰσαπόςολον: Per eum quippè Pax & Libertas Ecclesiae restituta, & Religio vera donis ac privilegiis aucta firmataque. Nimius forem, si velim praeconia quibus eum ornarunt Patres utriusque Ecclesiae percurrere. Illud non omittam Constantini filios eximia Patris virtute & fortuna commotos, post ejus obitum, non ex Patrio more, Apotheosin, sed ad superos beatam adsumptionem percusso numismate testatam voluisse. Quadrijugo enim invecto curru Imperatori dextra caelitus porrigitur, quae ex nubibus exerta in antiquis Christianis picturis & Anaglyphis Deum Opt. Max. exprimit. Nummulum hunc è Museo meo exhibeo:

Decreto etiam Senatus, ut ceteri optimi Principes, Constantinus inter Divos relatus est. Eutropius expressè testatur (*a*) & numisma in quo Epigraphe DV. CONSTANTINVS. PT. AVGG. *Divus Constantinus Pater Augustorum*. In parte aversa, mulier stolata stat, dextra bilances habens, Inscriptio est, JVST. VENER. MEMOR. hoc est. *Justa venerandae memoriae*, subintellige *soluta*. Justa idem ac ἔθιμα Graecorum. Quae quidem minus Ethnicum sapiunt, quam priscorum Caesarum *Consecrationes*. Primus hos Nummos rectè explicavit Bimardus amicus meus desideratissimus (*b*) Nec ulli scrupulum iniciat *Divi* nomen; Nam Augusti multo etiam post tempore cum Christi fidem profiterentur, *numinis*, *aeternitatis*, *divinitatis*

(*a*) Histor. lib. 10. cap. 8.
(*b*) V. Memoir. de l'Academ. de Paris Tom. 15. pag. 105. in 4.

vinitatis titulos non respuerunt *(a)*, & ipsimet leges suas, litteras, & rescriptiones, *Divinas*, *sacratissimas*, & *Oracula* appellaverunt, more à Paganis retento, eoque uti posse censentes, ad cultum honorificentiamque sibi debitam a populis confirmandam, absque ullo Religionis detrimento.

At Constantinus plura quoque humanitùs passus est; nec sua illi vitia defuerunt, quae quidam magni nominis Auctores crimina appellare non dubitaruut. Obiicitur primùm immanitas & praepropera, qua se rapi passus est, ira in caede Crispi filii & Faustae uxoris decernenda. Dein jurisjurandi violata religio in Licinii Patris & Licinii Caesaris morte procurata: Demùm priscae Religionis insanos cultus abiiciendi metus; Nam licet Deo vero Aedes à solo excitaverit, votaque illi nuncupaverit, ejusdemque adseclas perpetua tuitione defenderit, vix tres ante obitum menses inter Catechumenorum numerum adscitus est Helenopoli; quod disertissimè probavit Henricus Valesius in Notis ad Eusebium; & infirmare non audet Tillemontius *(b)*, aliique melioris notae Scriptores. Constantius quoque ejus filius & partis Imperii haeres Christianus *Clinicus* fuit, ex testimonio Athanasii, Socratis, Philostorgii & Chronici Alexandrini; nam in rebus omnibus patris exemplum sequi sibi lege constituerat.

Haec adjecimus occasione tituli liberaliter nimium à Graecis Menologis Constantino concessi. Caeterum *Sancti*, *Sanctissimique*, *Beati*, & *Beatissimi* titulos inter sexcentos alios ex adsentatorum penu depromptos usurparunt Imperatores Ethnici, & Christiani usque ad Othonem primum; quod qui in historia prorsus hospites non sunt optimè norunt *(c)*. Graeci Imperatores se *Sanctos* in solemnioribus ab ipso Constantinopolitano Patriarcha peculiariter appellari voluere, teste Codino, aliisque probatis Scriptoribus. Constantinum verò Latina Ecclesia constanter in Sanctorum albo inscribere recusavit. S. Hieronymus, Lucifer Calaritanus, Severus Sulpicius, & Ruffinus de Arrianismo suspicantur; a qua nota non satis vindicarunt ejusdem advocati, Natalis Alexander & Bollandistae, ut animadvertit Benedictus XIV. Ecclesiam Catholicam hoc saeculo beans in Opere suo *de Canonizatione Sanctor.* Frustrà igitur in medium adfertur cultus illi in Anglia, Belgio, & Sicilia nimium liberaliter datus *(d)*.

Helenae & Longini Scuta remanent observanda. Helenae capitis diadema ex eo genere est quod *Τυμπανίον* Graeci appellaverunt, cui non absimile videre licet in Theodora Augusta in tabula VI. Dufresniana. De Helenae,

(a) Pontificis Max. titulus usque ad Gratianum locum habuit. Concinit Inscriptio extans Romae in Capitolio veteri
DIVO . AC . VENERABILI
PRINCIPI . CONSTANTINO
PATRI . PRINCIPUM
MAXIMORUM
&c.
In Mus. Veron. 251.

(b) Histoire des Emper. tom. IV. notar. pag. 658. & 659.

(c) Plura videsis apud laud. Costadonum pag. 17. Boldett. sopra i Cimiter. de' Martiri pag. 379.

(d) Haec & plura laud. Costadon. ubi supra.

lenae, quae in Neapolitano marmore *piiſſima ac venerabilis femina* audit, Sanctimonia, te ad Graecos Agiologos amandari ne graveris.

Militem illum qui lancea Christi demortui latus effodit viſum eſt nonnullis *Longinum* appellare, & inter Sanctos referre; plura de eo fidenter ſane dicta, certi nihil. Eum Graeculi martyrium autumant conſecutum propè Tyanas in Cappadocia. Hic monachali habitu repraeſentatur, quo illi nihil ſanctius habuerunt. Crucem parvulam dextra gerit Graecanico item more; nam eâ Sanctorum dexteras perpetuò munitas in Tabellis Dufreſnianis conſpicimus.

Quatuor figurae ſtantes quae in Tabulae noſtrae area obſervantur indictae non abibunt; Prima monialis habitu conſpicua Deipara eſt, id adcinente appoſita Epigraphe MP. ΘΥ. μητὴρ θεȣ̃. *Mater Dei*. Extenſis manibus precantis in morem frequentiſſimè in nummis Conſtantinopolitanis, in gemmis exſculptis, in Picturis, & in Lithoſtratis operibus effingebatur, additis ubique nominis notis.

Qui ad laevam cernitur demiſſa Graecanica veſte vir indutus, Divus eſt Joannes Baptiſta; inſcriptum ſiquidem eſt ὁ Ἅγιος Ἰω ὁ Πρόδρομος, *S. Joannes Praecurſor*. Sic homo iſte quo *major non ſurrexit* a Clemente Alexandrino appellatur ἡ φωνὴ πρόδρομος τȣ̃ Λόγȣ, *Vox Verbum praecurrens*. Ipſe enim praemiſſus eſt adventui Meſſiae, & conſtitutus Limes quidam ad quem defineret Judaiſmus, a quo inciperet Chriſtianiſmus, ut Tertulliani verbis utar. Non villoſa pelle ſeminudus induitur, uti apud Pictores noſtrates, ſed digniori habitu, *longaque in veſte Sacerdos*.

Tertium locum obtinet ὁ Ἅγιος Στέφανος, *Divus* ſcilicet *Stephanus* Protomartyr. Jungit manus ſupplicantis habitu, & tunica & pallio ſpectandus adparet. Stephanus Scevophylax & hujus monumenti auctor, Sanctum ſibi nominis datorem, in eo locum habere voluit.

Quartam tenet ſedem ὁ Ἅγιος Ἰω ὁ Θέολογος, *S. Joannes Evangeliſta*. Librum ille Evangeliorum gemmis ornatum, quorum Scriptor extitit, ſiniſtra gerit. Cl. Calmettus Joannem ait plerumque *Theologum* idcirco vocari, quod altiſſimarum fuerit revelationum particeps, quodque praeſertim ſublime adeò initium Evangelio ſuo adpoſuerit; Unde & Tonitrus filius appellatus.

Venio nunc ad univerſum noſtrum ſacrum Monumentum, ejuſque uſum & inſignem raritatem. Huiuſmodi Thecas Graeci vocarunt φυλακτήρια, quibus Sanctorum Reliquiae conſervabantur, Latino-barbari Scriptores *Filateria*; Franci veteres *Filatieres* dixerunt (*a*) *Aldovrando Regi tranſmittere Filateria curavimus*, ait Epiſtola S. Gregorii Papae (*b*). Earum

(*a*) Le Roman de Garin
Ne filatieres, ne Crucifis dorès.
(*b*) Lib. XII. Ep. 7. Hebraeorum Totaphot, & Thephilim Phylacteriorum quoque ſpecies erant. Vid. Spenceri Diſſert. ad libr. de legibus Haebraeorum, Cantabrig. 1727.

rum quaedam minora, majora quaedam; inclusum plerumque habebant vivificae Crucis frustulum. Minora collo appendebantur, ex quo usu vox *ἐγκόλπιον* nata, *κολπὸς*. n. *sinus* est; a quo ni fallor, Episcopis, auream crucem in sinu dependentem gestare sacris reliquiis refertam, usu venit. Orientis quoque Imperatores perpetuò Crucem sinu ferre consueverunt, & cum domi manerent, & cum contra hostes castra moverent. Nummos habemus eorumdem in quibus *Encolpium* perspicuè exhibetur. Sed de Encolpiis & Phylacteriis consulendus Ducangius in Dissert. XXVI. ad Joinvillam (*a*).

Majora Phylacteria, ad quae nostrum certè pertinet, in Ecclesiis statuebantur Populorum venerationi. Horum plurima visuntur adhuc in Occidentalium Ecclesiarum thesauris, ex Oriente adsportata. De duobus verba habet laudatus Ducangius quae in Galliis extant, eaque eruditissime, ut solet, explicat. Primum publicè prostat in Grandimontana Abatia Lemovicensi (*b*), de quo disseruit etiam Franciscus Ogerius. Juvat Inscriptionem eiusdem hic referre, quum admirandae illae Dufresnianae Dissertationes [quod dolendum!] ad manus omnium non sint. Ita Cruci Inscriptum est.

Βραχὺν ὑπνώσας ὕπνον ἐν τριδενδρίᾳ
Ὁ πανβασιλεὺς καὶ Θεάνθρωπος Λόγος,
Πολλῆς ἐπεβράβευσε τῷ δένδρῳ χαρίν.
Ἐμψύχεται γὰρ πᾶς κυρούμενος νόσοις,
Ὁ προσπεφευχὼς τοῖς τριδενδρίας κλάδοις,
Ἀλλὰ φλογωθεὶς ἐν μέσῃ μεσημβρίᾳ
Ἔδραμον, ἦλθον, τοῖς κλάδοις ὑπεισέδυν·
Καὶ τῇ σκιᾷ δέχου με, καὶ καλῶς σκέπε,
Ὦ συσκιάζων δένδρον ἅπασαν χθόνα,
Καὶ τινα Ἔρμον ἐνστάλαζον μοι δρόσον,
Ἐκ Δυσικῆς φυέντι καλλιδενδρίας,
Ἧς ῥιζόπρεμνον ἡ Βασιλὶς Εἰρήνη
Ἡ μητρομάμμη, τῶν ἀνάκτων τὸ κλέος,
Ἀλεξίου κρατοῦντος Αὐσονῶν δάμαρ.
Ναὶ ναὶ, δυσοπῶ τὸν μὲν φύλακά μου,
Σὸς δοῦλος Ἀλέξιος ἐκ γένους Δούκας.

Id est

Quum brevem dormisset somnum in triplici Arbore
Universi Rex, Deus idem ac Homo Verbum,

Multam

(*a*) Pag. 310. Edit. Reg. Parif. in fol. 1668.

(*b*) *L' Abaye de Gramont en Limousin.*

Multam gratiam impertitus est Ligno:
Refrigeratur enim omnis morbis inflammatus
Quicunque confugit ad ramos triplicis Arboris.
Ast Ego perustus in medio meridie
Cucurri, veni, ramos subii;
Tu vero umbra tua suscipe me & pulchre tege,
O Arbor inumbrans totam terram,
Et modicum rorem Hermon mihi instilla
Qui ortus sum ex stirpe illustri Ducarum,
Cuius stirpis surculus est Imperatrix Irene
Mater Aviae meae, Decus Regum,
Coujux Alexii Romanorum Imperatoris.
Certè veneror te unicum Servatorem meum
Ego famulus tuus Alexius origine Ducas.

Hoc igitur Phylacterium ad Gentem Ducicam pertinuit: Alexius Ducas ab Irene Ducaena Imperatoris Alexii Comneni uxore genus trahebat, quae mater fuerat aviae suae. Vixit ille circa ann. 1166. Dono datum fuit ab Amalrico Rege Hierosolymitano, Priori Grandimontensi Wilhelmo VI. ann. 1174.

Alterum Phylacterium, de quo egit Ducanglus, illud est quod in Monasterio Montis S. Quintini in Picardia adservatur. Illud autumant a Nevelone Episcopo ab Constantinopolitana peregrinatione redeunte monacho accepisse, imò adhibita conventione cum brachio S. Morandi Aurelianensis, & cum brachio S. Firmini Episcopi & martyris permutasse. Graeco est artificio fabrefactum, encaustico opere in figuris quamplurimis quibus stipatur, quarum quaeque adpositum habet nomen ad latus, perpendiculari linea efformatum, ut in Corronensi Phylacterio. Ejus auctor est Monachus, qui hisce adjectis carminibus ab obscuro emergere loco nititur.

Οἱ τὸν δὲ προσκυνῦντες εὐσέβει νο?,
Καὶ τῷ Λόγῳ φέροντες ὕμνον εὐμενῆ
Εὔχεσθε, κἀμοὶ τῷ Μοναχῷ Τιμοθεῷ
Ὅπως γενηταὶ μοι βοηθὸς καὶ λιμὴν
Ῥύσης τε τῶν πολλῷ τάχει μῦ πλαισμάτω.

Id est:

Vos qui mente pia hoc Sacrum lignum adoratis,
Et Verbo hymnum benevolum obfertis,
Orate & pro me Monacho Timotheo,
Ut sit mihi adjutor & portus,
Et me confestim à peccatis meis liberet.

In

In altero Opuſcúlo hanc eandem Spartam ornavit Ducangius, in Tractatu nempè hiſtorico Capitis S. Joannis Baptiſtae (*a*). In eo in medium profert Crucem Graecanicam litteratam vivificum lignum cuſtodientem, quae in *Ambianenſi* (*b*) Eccleſia publico cultui exponitur. Haec, ut reliquae, a Conſtantinopolitanis ſacrariis advecta plures orbiculos habet cum nominibus Sanctorum inſcriptos, ea forma quae in noſtra Cruce viſitur.

Pleraque igitur, ut vidimus, hujuſmodi Phylacteria inſcriptiones & carmina prae ſe ferunt, quae vel poſſeſſoris nomen, vel reliquiarum ad noxia avverruncanda vim indigitarent. Ex eo genere ſunt Carmina illa Nicolai *Callielis*, Imperatoris Alexii Comneni Archiatri, Phylacterio verae Crucis adpoſita, quod ad Imperatoris hujus uxorem Irenem pertinebat; & carmina ejuſdem in illuſtriſſimae feminae & Poëtriae Phylacterio exarata, celebris Annae nempè Comnenae, Alexii & Irenes filiae, quod ab Eudoxia ſorore ſua dono acceperat, quùm a marito ſuo ſeparata in Monaſterium ſeceſſiſſet. Haec referre ſupervacaneum duxi, cum *Callielis* Opera facilè reperiri poſſint, & praecipuè inter Poetica *Theodori Prodromi*, *Xanthopuli*, & aliorum, edita typis Joannis *Bebelii* anno 1538. in 8. curante Joanne *Hontero* & Hieronymo *Guntio* (*c*).

Veteris alterius Crucis argenteae Schema, à noſtro non abludens, cuique inſerta eſt verae Crucis particula, ab Anna Gonzaga Clinienſi, Eduardi Principis Palatini conjuge, monaſterio Sangermanenſi oblatum, Graecoſque verſus prae ſe ferens, Bernardus Montfauconius in ſua Palaeographia Graeca explicavit, primumque Mabillonius in medium protulerat in Opuſculo ſuo de Sanctis ignotis. Hoc Manuelis Comneni Phylacterium fuit.

Alterius quoque meminit literatae Crucis praelaudatus Auctor in ſuo Diario Italico, quae adſervatur in Cimeliarchio S. Marci Reipublicae Venetae. Ea inter pretioſiora Irenes Ducaenae, Manuelis Imperatoris Aviae, & Alexii Comneni uxoris fuerat, & CPtanae Eccleſiae dono data eſt (*d*).

Iconem Graecae Crucis Monaſterii Augienſis protulit nuper Magnoaldus Ziegelbaur Ord. S. B. & ejuſdem Inſcriptionem adjecta Diſſertatione explanavit Dominicus Brichierus Columbus V. C. Habes etiam apud Gruterum Crucem litteratam (*e*) Trajecti ad Moſam extantem, ex auro & gemmis artificioſe confectam, in qua pars de Chriſti Domini Cruce incluſa. De illa Gretzerus loquitur (*f*), habet loculamenta, Icones octo, & verſus Jambos, ut noſtra.

D Demum

(*a*) Traité Hiſtorique du Chef de S. Jean Baptiſte par Charles du Freſne Sieur Ducange a Paris 1645. in 4.

(*b*) Cathedralis *d' Amient* ſub invocatione B. M. Virginis.

(*c*) Ducangius hos verſus recudi curavit in Notis ſuis ad Alexiadem Annae Comnenae ad pag. 424.

(*d*) Ejus Inſcriptionem a Salvinio emendatam denuò protulit Cl. Gorius in Diſſert. de Mitrato Capite Jeſu Chriſti pag. 99.

(*e*) Inſcript. Theſ. pag. MXLVIII. edit. Amſtel. 1707.

(*f*) De Cruce Tom. 3. lib. 4.

Demum in Venetae Reipublicae Lipſano-theca aliud videre eſt ex vera Cruce confictum Phylacterium, cui inſculpta Graeca Inſcriptio nomine *Mariae* Auguſtae *Nicephori Botaneiatae* Uxoris condecoratur. Inter ſpectatiſſimas habetur, quae pariter Venetiis extat in Monaſterio S. Michaelis de Muriano, ante XI. ſeculum Crux efficta cum Graecis Characteribus, & figuris Conſtantini & Helenae Augg., cui explicandae operam navavit Anſelmus Coſtadonus in libro illo Goriano, cui titulus, *Crux Dominica*. Florentiae 1749.

Alias Cruces Dominicas à Noſtra non abſimiles commemorare longi operis eſſet nec fortaſſe utilis, & certè faſtidioſi.

Quae adnotavimus, Sapientiſſime Praeſul, tibi ſatis eſſe debent, ut noſtrae Urbis ſors invidiâ digna haberi poſſit, quae tam Sacro, tam pretioſo, tam raro Monumento beata, ut & aliis nominibus clara, inter Italiae ceteras caput extollere jure meritoque poſſit. Vale.

F I N I S.

CL. VIRI

BERNARDI MONTFAUCON

DE CRUCE CORTONENSI TESTIMONIUM

Philippo Abbati Venuto Amico Suo B. M. S. P. D.

MOnumentum Sacrum, cujus Ectypum me inviſens attuliſti attentis oculis perluſtravi, dignumque publica luce cenſui. In Crucis Cortonenſis parte anteriore primo ponuntur ſupra Crucem tres dimidiatae imagines in rotundo limite. Primus in medio ponitur Chriſtus habens a tergo Crucem cum hac Inſcriptione IC̄ · XC̄ · id eſt *Ieſus Chriſtus*.

A dextris Chriſti eſt Angelus Michael cum alis ſuis & hac Inſcriptione MIXAHΛ *Michael*.

A ſiniſtris Gabriel cum alis ſuis & inſcriptione ΓΑΒΡΙΗΛ *Gabriel*.

Infra repraeſentatur Crux, & in ſuprema parte Crucis ad latus dextrum Maria Virgo depingitur cum hac Inſcriptione ΜΡ̄. ΘῩ. ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ. *Mater Dei*. Ad latus vero ſiniſtrum S. Joannes Baptiſta cum inſcriptione, quae ita legi debet ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ πρόδρομος *S. Joannes Praecurſor*.

In

In infima Crucis parte ad dexteram repraesentatur S. Stephanus cum hac inscriptione ὁ Ἅγιος Στέφανος *Sanctus Stephanus*. Ad sinistram verò S. Joannes Evangelista cum hac inscriptione ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεόλογος *S. Joannes Theologus*. Ita saepè inscribitur.

Infra Crucem tres dimidiatae imagines in rotundo limite habentur; quae in medio est Constantinum Imperatorem cum hac inscriptione crucem tenentem repraesentat ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος *Sanctus Constantinus*, ad dexteram ejus est *Sancta Helena* cum hac inscriptione, ἡ ἁγία Ἑλένη ad sinistram *S. Longinus* crucem tenens cum hac inscriptione ὁ ἅγιος Λογγῖνος.

In Crucis Cortonensis parte posteriore duae Inscriptiones ponuntur, quarum prima in medio tabulae habetur, secunda verò ad oram circumponitur. Prima sic legitur Jambicis Versibus:

Καὶ πρὶν κραταιῷ δεσπότῃ Κωνσταντίνῳ
Χριστὸς δέδωκε σταῦρον εἰς σωτηρίαν
Καὶ νῦν δὲ τοῦτον ἐν Θεῷ Νικήφορος
Ἄναξ τροποῦται φῦλα Βαρβάρων ἔχων

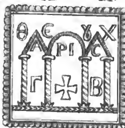
Id est:

Prius potenti Domino Constantino
Dedit Christus Crucem ad Salutem.
Nunc quoque hanc (Crucem) *in Deo habens Nicephorus*
Imperator fundit Carbarorum turmas.

Secunda inscriptio ad oram extremam Tabulae.

Ὁ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Θεοῦ Σοφίας σκευοφύλαξ Στέφανος τῇ θρεψαμένῃ Μονῇ εὐνήθης προσφέρει. Id est, *Stephanus Custos Cimeliorum Magnae Ecclesiae Dei Sophiae* seu Sapientiae (hanc Tabulam) *Monasterio quod sibi alimenta suppeditavit in signum grati animi offert.*

Scribebam Parisiis in Monasterio Sangermanensi a. d. 5. Martii 1740.

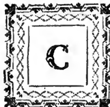

Ex Aere hujus magnitudinis; litteris, Columnis, & Cruce ex Argento. Lego Θεῦ Χάρις Γ . . . Βοήθει . Gratia Dei NN. adjuva. *Adservatur in Museo Etrusco Cortonensi. Pondus ad hoc accedens habes in Museo Mediceo, a Cl.* Gorio *publici Juris factum.*

FINIS.

DE INVENTIONE ET CULTU
VERAE CRUCIS D. N. J. C.
D I A T R I B A
ADVERSUS HENRICUM KIPPINGIUM,
E T A L I O S.

Onſtantiniano aevo Redemptoris N. J. C. Crucem Chriſtianae Reipublicae praeſidium & decus inventam eſſe, paucis probare ſuſcipimus, ad reprimendam praecipuè quorumdam audaciam qui hujuſce hiſtoriae fidem in ambiguo ponunt, & Crucis cultores perpetua nota erroris adficiunt. Fidenter ſanè, ut ſolent iſti, nec libero judicio, nullaque alia ratione moti, praeter quàm quod nulla mentio apud Συγχρόνους Auctores, praeſertim Euſebium Caeſarienſem in Vita Conſtantini Magni, de verae Crucis inventione reperiatur. At haec nullius momenti eſſe debere ad evellendam conſtanti ſeculorum ſerie in Eccleſia Catholica receptam hiſtoriae fidem, nemo eſt qui non videat. *Non omnia* ait Auguſtinus (*a*), *quae facta ſunt, ſcripta inveniuntur, verumtamen facta eſſe ex caeteris documentis probatur*, Nec tamen auctoritate prorſus deſtituimur; Cyrilli Hieroſolymitani, Ambroſii, Paullini, aliorumque Eccleſiae Patrum opera conſulere utcumque ne pigeat, & eorum eam in rem non deſpicienda habebimus teſtimonia. Et licet doctorum hominum ſententiâ, & praecipue Photio teſte (*a*), Oratorio magis more quam Hiſtorico, vitam Conſtantini conſcripſerit Euſebius, plurimaque omiſerit quae ad illius praeclara geſta non facerent, idem tamen ipſe, aliàs, ut in Commentario ad Pſalm. 87. memorat ad Chriſti ſepulchrum perpetrata prodigia

(*a*) Epiſt. 108. ad Seleuc.
(*b*) Cap. 127.

τὸ μνῆμα, καὶ
gia his additis verbis: Εἰ δὲ τις νῦν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀμφὶ τὸ μνῆμα, καὶ εἴσεται
τὸ μαρ]ύριον τῦ σωτῆρ☉ ἡμῶν ἐπιτελεσθεῖσι θαυμασίοις ἀληθῶς εἴσεται
ὅπως πεπλήρωται ἔργοις τὰ τεθεσπισμένα. *Si quis verò apud nos de pe-*
ractis mirandis circa monumentum & Sepulcrum Salvatoris nostri recte sciet
&c. Quaenam fuerint haec miracula non ausim adfirmare, licet non dubitet
Cl. Montfauconius (*a*) ad eadem ipsa quae a Rufino, Socrate, Sozomeno,
& Theodoreto memorantur referre. *Verum*, inquit ille, *hic de miraculis*
agi quae à Rufino, Sulpicio Severo, Socrate, Sozomeno, & Theodoreto
recensentur, ne ambigas.

Idem Eusebius in Oratione de laudibus Constantini ait, Basilicam ab
eodem augusta munificentia extructam ad Christi Sepulcrum, quam Ἀνά-
στασιν, & μαρ]ύριον appellarunt Sacrarum rerum Scriptores, ornatam deindè,
auctamque, non tantum honoris caussa, & Christi resurgentis memoria, ve-
rum etiam in Divinae veraeque Crucis observantiam. Κατ' αὐτὼ δὴ τ.
rum etiam... οἶκον εὐκτήριον
σωτήριον μαρτύριον (ita saepius Christi Sepulcrum vocat) οἶκον εὐκτήριον
παμμεγέθε, νεὼν τε ἅγιον τῷ σωτηρίῳ σημείῳ πλουσίως καὶ δαψιλέσι
καλεκόσμει φιλοτιμίαις, μνῆμα τε μνήμης αἰωνίυ γέμον, αὐτά τε τῦ μεγάλυ
σωτῆρ☉ τα κατὰ τῦ θανάτυ τρόπαια, λόγυ παντὸς κρείτ]οσιν ἐτίμα καλλω-
πίσμασι. *Ad locum Dominici Sepulcri Basilicam eximiae magnitudinis, &*
Aedem Sacram in honorem Crucis Servatricis omni magnificentiae genere exor-
navit, idemque Monumentum Salvatoris, sempiterna memoria dignum, illiusque
Tropaea adversum mortem erecta ornamentis quae dici nequeunt insignivit.
Aedes ista ab Auctore Chronici Alexandrini dicta pariter est Ἐκκλησία τῦ
ἁγίυ ςαυρῦ *Ecclesia Sanctae Crucis*; Et a Basilio Seleuciensi Ἐκκλησία τῦ
ςαυρῦ, καὶ τῆς ἀναςάσεως. *Ecclesia Crucis & Resurrectionis*; ob Crucem
procul dubio illic inventam, & praecipuo honore cultam Reparatoris nostri,
quae recte sub illa *mortis Tropaea* potest enumerari.

Quibus conlatis, aequo animo oportet in Cyrilli Hierosolymitani sen-
tentiam descendere, qui in Epistola ad Constantium Imperatorem Sanctae
Crucis inventionem Constantinianis temporibus adsignare non dubitat; & in
Cathechesibus suis in suprà laudata Ecclesia dictis, & praesertim in decimâ
ad illa verba; *Unus Dominus Jesus Christus*, plurima mortis Christi argumen-
ta proferens, inter ea locum quoque tenet, lignum vivificae Crucis, in ea
Aede adservatum, cujus particulas longè latèque per universam terram à
Christianorum pietate adsportatas testatur: Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τῦ σ]αυρῦ
μαρ]ύρει, μέχρι σήμερον παρ' ἡμῖν φαινόμενον, καὶ διὰ τῶν κατὰ πίςιν
ἐξ αὐτῦ λαμβανόντων, ἐντεῦθεν τὴν οἰκυμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη πληρῶσαν.
Lignum Sanctae Crucis testis est, quod ad hodiernam diem apud nos appa-
ret, & quod per illos qui fidem ab eo (ligno) *acceperunt, hinc universum*
ferè

(*a*) In praelimin. ad Euseb. in Psalm. c. 7.

ferè orbem replevit. Et in Cathechesi XIII. Ἐλέγχει με τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον τὸ κατὰ μικρὸν ἐντεῦθεν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ λοιπὸν διαδοθέν. *Id mihi probat Crucis lignum, quod hinc in posterum universo Orbi sectim traditum est*. Et in Cathech. IV. Καὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπὸν ἡ οἰκουμένη κατὰ μέρος ἐπληρώθη. *Et ligno Crucis tota deinceps universa terra ubique repleta est*. Scio equidem nonnullos vim auctoritatis tanti ponderis elusuros loca haec in Catechesibus Cyrillianis interpolata adsutaque recentiori manu existimasse; & uti apocripham ad Constantium Epistolam reiicere. In ea enim Jesu Christi Crucem Constantini temporibus repertam luculenter scribitur, & de mirifica apparitione rutilantis Crucis supra Hierusalem sermo est, de qua & Sozomenes cap. 4. lib. 4. Sed non est hic locus, nec tanti, eorum futiles conjecturas & tentamina obtundere, quùm hoc latè egerint eruditus Vir Natalis Alexander ad IV. Hist. Eccles. seculum (*a*), & Ellies Dupin, & Thomas Milles, & Guillelmus Cave. Operae pretium tamen est verba referre Guillelmi Lowth, Calvinianae Religioni addicti hominis, in Notis suis ad Socratis lib. 1. cap. 17. quibus ille indubiam Constantiniano aevo Sanctae Crucis inventionem, licet tacente Eusebio, pluribus adserit: *Haec* inquit, *historia de inventione Sanctae Crucis non occurrit apud Eusebium in loco huic parallelo lib. 3. de vita Constantini cap. 28. Verum Cyrillus Episcopus Hierosolymitanus, qui eodem seculo vixit aperte testatur lignum Sanctae Crucis Imperatori Constantino divinitus ostensum, in Epistola ad filium ejus Constantium; item in Cathechesi de ejus inventione loquitur, ut de re omnibus nota, quocirca de historiae hujus fide dubitari non potest*.

Helenae Augustae Constantini matri datum caelesti suffragio Dominicae Crucis thesauro potiri, culcumque Christifidelium perpetua traditione compertum est. De illa pientissima Imperatrice haec ait Eutropius: (*b*) *Salvatoris verò Crucis partem quidem aliquam filio distribuit, quàm Constantinus suscipiens, & credens salvari Civitatem ubi haec particula servaretur, in sua statua (sicuti fertur) in foro Constantini posita, super Columnam Porphireticam devotè condidit, reliquam verò partem in argentea theca clausam, Macbario Sacerdoti Civitatis reliquit, & undique congregans artifices, maximas illi ornatasque Ecclesias aedificavit*. Devotum hocce munus Helenae Augustae memorat quoque Divus Ambrosius in morte Theodosii (*c*). Quibus addere possem decantatam illam S. Ligni multiplicationem ex adsertione D. Paullini, & supralaudati Episcopi Hierosolymitani; verùm haec impiis perditâ operâ obiiciuntur, piisque Dei in mirandis omnipotentiam in dubium revocare grande nefas.

Vani igitur Henrici Kippingii conatus, qui in Diatriba de Cruce contra Baronium & Spondanum lib. 2. cap. 8. Antiquit. Romanar. Sulpicii Severi de Crucis sub Constantino inventione testimonium (*d*) funditus conten-

(*a*) Cap. 6. art. XII.
(*b*) Lib. 2.
(*c*) Oper. T. V. Concion. 3.
(*d*) Lib. XI. hist. Sacrae cap. 48.

contendit evertere. Nec illum movet tantorum Ecclesiae Catholicae Patrum pro nobis suffragium; illo quippè nititur debili argumento, nos interrogans, quo fit, quòd veteres illi Christianae fidei primogeniti *Crucem in pretio non servaverint; nam Judaei qui honesto Sepulchro non prohibuerant Servatoris corpus, id non vetuissent*. Ad ea siquidem respondemus, quod licet de hoc sileant Scriptores, erroris reprehendendus non esset, qui in Josephi & Nicodemi potestatem venisse cum Christi corpore Crucem etiam, & cetera mortis suae instrumenta existimaverit; ita ut post Christi triumphum in monumenti fornice reposuerint; quo loci ea omnia, ex Socratis, Sozomeni, & Theodoreti sententia, inventa dein esse feruntur: Nec immerito priores illi Christiani magna cura servarunt, aedificata ad Christi monumentum Aede, utpote Resurrectionis Domini nostri illustre *μνημόσυνον*. Ex ea pariter caussa sub Hadriani Imperatoris aetatem loci illius sanctissimi ab Ethnicis procurata pollutio est, extructa ibi & dedicata Veneris Aede; existimantibus eo pacto Christianorum obviam ire (quae erat eorum nox!) superstitioni, an rectius Pietati & Divino egregio cultui, qui cum erga Christi Sepulchrum adeò tenax, nulloque tempore interruptus habeatur, à vero absonum non est Crucis etiam Tropaeum parili studio servatum, parilemque illi cultum adhibitum.

Memoratus Eusebius, lib. 3. gestorum Constantini Max. idemque Imperator in Epistola Machario Hierosolymitano Episcopo data (eidem, ni fallor, de quo suprà Eutropius) Divinae Providentiae prodigium reutur, Christi Coenotaphii permanens integrumque Opus, adversùs Inferorum astus & Paganorum rabiem ad ea usque tempora sartum tectumque, quibus *Orbi Cristiano Pax restituta est;* sibique non injuria gratulantur quod feliciter fortunatèque ea aetate quaesitum fuerit, & sub tanta prophanae Aedis ruderum terraeque illapsae congerie repertum: quod si ea cura, tantoque portentorum pretio conservatum Coenotaphium patet, cur dubitandum idem in Crucis Dominicae favorem non factum, a qua *pretium pependit Saeculi?* Traditio siquidem de posteriori Crucis inventione tanto Patrum consensu comprobatur, ut de ejusdem existentia dubitandi locus nullatenùs remaneat.

Cruces verò vel depictas vel insculptas, ex antiquissimo in Ecclesia ritu sexcentis monumentis, etiamnùm existentibus comprobato, à primoribus etiam Christifidelibus cultas facili negocio demonstrarem (nam de sequioribus nec isti ipsi mirifici *σταυρομάχοι* inficiantur) si quidquam me apud Magistrorum in verba juratos profecturum sperarem. Probationum vim omnem eludere sese existimant, advocato Minutii Felicis testimonio aperte declarantis: *Cruces nec colimus nec optamus*. Quae verba licet aequiùs interpetrari possint de cultu Deo Opt. Max. tantùm proprio, liceat interrogare, quò fit, si Cruci à prioribus Christianis cultus nullus adhibitus, quòd apud eundem Minutium Pagani illos de hoc ipso interpellarunt? Cui hostium objectioni

ctioni licet vel cautus nimiùm, vel non benè doctus Romanus Patronus respondeat, *Cruces nec colimus, nec optamus*, & veluti calumniam earum cultum reiiciat, rei Christianorum ex ceterorum sui temporis fidelium sententia haud rectè consuluit; siquidem Tertullianus, qui Minucium aetate praecesserat, rem non ratus obvelandam, hunc cultum apertè professus est, & pro virili, variis additis in id argumentis, ab osorum calumniis non abnuit eximere. *Sed qui nos Crucis Antistites adfirmat* (ait Scriptor eloquentissimus lib. 2.ad nation. cap. XII.) *consectaneus erit noster. Crucis qualitas signum est de ligno, etiam de materia colitis penès vos cum effigie. Quamquam sicut vestrum humana figura est, ita & nostrum sua propria. Viderint nunc liniamenta dum una sit qualitas, viderint formam dum ipsum sit Dei corpus. Quod si de hoc differentia intercedit, quanto distinguitur a Crucis stipite Pallas Attica & Ceres Pharia, quae sine forma, rudi palo, & solo staticulo ligni informis repraesentatur* (*a*). *Pars Crucis & quidem major, est omne robur quod de recta statione defigitur. Sed nobis tota Crux imputatur cum antenna scilicet sua, & cum illo sedilis excessu* (*b*). *Hoc quidem vos incusabiliores, qui mutilum & truncum dicastis lignum, quod alii plenum & structum consecraverunt. Enimverò de reliquo integra est religio vobis integrae Crucis, sicut ostendam. Ignoratis autem originem istam Deis vestris de isto patibulo provenisse ... Crucem igitur consecratis a qua incipitur consecratus ... Victorias ut numina, & quidem augustiora, quanto laetiora veneramini, Cruces erunt quodammodo intestina Tropaeorum. Itaque in Victoriis & Cruces colit Castrensis Religio, Signa adorat, Signa dejerat, Signa ipsi Jovi praefert. Sed ille Imaginum suggestus, & totius auri cultus, monilia Crucum sunt.* (*c*) *Sic etiam in Cantabris atque Vexillis, quae non minori sanctitate militia custodit, Siphara illa vestes Crucum sunt; erubescitis, opinor incultas & nudas Cruces colere.*

Quis paullò oculatior ex hoc loco non hauserit veteres Christianos Cruces passim & sine verae Religionis labe coluisse? Cultus a Paganico plane distinctus; quod idem Minutius Felix in hoc, uti & in plurimis Tertulliani haud parcus expilator, fateri alias non erubuit. *Vos plane* inquit ille, *qui ligneos Deos consecratis, Cruces ligneas ut deorum nostrorum partes forsitan adoratis; nam & Signa ipsa, & Cantabra & Vexilla Castrorum quid aliud quàm inauratae Cruces sunt ornatae? Tropaea vestra victricia non tantùm simplicis Crucis faciem, verum & affixi hominis imitantur. Signum sane Crucis naturaliter visimus in Navi, quùm velis tumentibus*

E *vehitur*

(*a*) Ceres Pharia & Diana Ephesia saepe in nummis visuntur cum verubus hujusmodi & substentaculis, quod Antiquariorum filiis apprimè notum est.

(*b*) Vidimus plures antiquissimas Christi Crucifixi imagines in quibus hujusmodi sedilis excessus adparet.

(*c*) Haec item vexilla in nummis Imperatorum videre est & in Romanis Columnis.

vebitur, quùm expansis palmulis labitur, & quùm erigitur jugum, Crucis signum est. Et quùm homo porrectis manibus Deum purà mente veneratur. Ita signo Crucis aut ratio naturalis innititur, aut Religio vestra formatur. Quemadmodum igitur inferiùs in eodem Dialogo Octavius Christianus Caecilio Ethnico adseverat tum temporis Christianos nec templa, nec Aras, nec Sacrificia habuisse, eo sensu quo ea omnia ab Ethnicis intelligebantur; ita ejusdem verba de negato Cruci cultu accipienda sunt; perspectum quippe est ac plane cognitum primores Christi adseclas Aras Deo supremo plurimas statuisse, illique Sacrificium incruentum per Eucharistica Mysteria obtulisse, tum ex quamplurimis antiquissimis monumentis enascentis Ecclesiae, tùm ex testimonio Ignatii, Irenaei, Clementis Alexandrini, Tertulliani, Origenis, & Cypriani, aliorumque veterum Ecclesiae Patrum. Hinc probamus Minucium interpretandum eadem ratione quùm Cruces negat à Christianis veneratas, uti quùm Aras & Sacrificia apud Christianos in usu fuisse inficiatur.

Nec fortassè à veri specie alienum esset sibi persuadere praefatis verbis Minucium ab horrenda calumnia Christianos absolvere voluisse, cujus eos Ethnici non semel insimularunt, adserentes eos Cruces promiscuè omnes & Cruci damnatos religioso cultu prosecutos. Quid enim? nonne hujusmodi jurgii meminerat prius Origenes lib. 2. contra Celsum? *Qua in re* ait ille, *Celsus idem facit quod inimicorum nostrorum vilissimi, qui legentes Crucifixi Jesu historiam, colligunt inde, nos venerationem exhibere in Crucem actis omnibus.*

Atque his egregie consentit apud eundem Minucium Caecilius qui adversariorum nostrorum partes tuetur, dùm inter ambigua legitimisque argumentis destituta cultum quoque Christi è Cruce pendentis, & Crucis ipsius enumerat. *Est qui hominem*, inquit, *summo supplicio pro facinore punitum, & Crucis ligna feralia, eorum* (Christianorum scil.) *caeremonias FABULATUR: congruentia perditis sceleratisque tribuit Altaria, ut id colant, quod merentur.* Sed Christum Cruci affixum ejusdem adseclas coluisse perpetuò, figmentum aut *fabula* non erat, verum res cunctis patens, sexcentorumque Martyrum adsertione conspicua: non hunc igitur cultum justum aequumque prae oculis habuisse eo in loco Caecilium statuendum est, sed fabulam de qua citatus Origenes, impudentiorum hominum opus & figmentum; Christianos scilicet divino cultu prosequi eos omnes, quos flagitia malaeque artes in Crucem egissent. Quam profecto infamem calumniam refellens postmodum Octavius in eodem Dialogo eadem ratione negat Christianos promiscuè Cruces omnes *colere*, & *optare*, qua negaverat in Crucem omnes actos venerari. *Nam quod* (ait ille) *Religioni nostrae hominem noxium, & Crucem ejus adscribitis, longè de vicinia veritatis erratis, qui putatis Deum credi, aut meruisse noxium, aut potuisse terrenum.*

Nam

Nam ille miserabilis cujus in homine mortali spes omnis innititur . . . Aegyptii sanè hominem sibi quem colant eligunt , &c. Non equidem, inquit hic Octavius, homines adoramus, multòque minùs eos *quos noxa in Crucem egit*; at illum Θεάνθρωπον, pro generis humani salute devotum, Crucique adfixum praecipuo cultu prosequimur, cùmque subdit, *Cruces nec colimus, nec optamus*, Cruci illi salutari Divino madefactae sanguine cultum adimere voluisse minimè adserendum, sed sceleratorum servorum patibulis tantùm.

Plura in hoc argumentum possem congerere; sed ne a pluribus, iisque doctissimis Ecclesiae Scriptoribus actam rem agam, prudens abstinebo. Quae raptim hactenùs exaravi, non absona credidi parerga Explicationis Graecae, quam superiùs edidi, Inscriptionis Sacri Phylacterii, in quo Crucis Dominicae pars non exigua adservatur Cortonae, ne ab illius cultu fideles arcendi sit locus, penès eos praecipuè, qui quorumdam auctoritati verbisque minus Catholicè differentium hac nostra aetate facile nimiùm adquiescunt.

F I N I S.

EDITIO ALTERA, PRIMA FLORENTINA
POST LIBURNENSEM ANNI MDCCLI.

WIDENER
WIDENER
APR 2 9 1998
JUL 2 0 1998
BOOK DUE
CANCELLED
WIDENER
SEP 1 0 2003
BOOK DUE

